

A FOST PRINTRE NOI, AM FOST ÎMPREUNĂ... (CUVÂNT-ÎNAINTE)

STELIAN DUMISTRĂCEL*

Titlul de mai sus ar putea părea eventual nepotrivit pentru introducerea la un volum cum este cel de față, ce ne amintește, din nou, nașterea, acum o sută de ani, în arealul nordic al dacoromânei, a lingvistului și filosofului Eugeniu Coșeriu (27 iulie 1921, Mihăileni, Bălți, România Mare), de la a cărui moarte, peste câteva luni, se vor împlini douăzeci de ani (7 septembrie 2002, Tübingen, Germania). Dar am avut și avem în vedere faptul că, oricum, prezentarea noastră de față ar fi destinată atenției a două categorii de cititori. Îl avem în vedere, în primul rând, pe cititorul „tehnic”, cel mai mult sau mai puțin neutru, interesat, totuși, în ceea ce privește felul cum și cu ce intenții a fost proiectat și realizat acest volum comemorativ. Însă tot atât de important pentru noi a fost și rămâne cititorul „sufletist”, cel care, ca și noi, se situează în starea de iubire a Magistrului, a cărui permanentă prezență, cu totul aparte, printre noi, ne-a provocat, de fapt, acum, ideea acestui DONUM NATALICUM. Și, până la urmă, sperăm să reușim să răspundem unei ipostaze complementare a cititorilor așteptați, ceea ce ne-ar putea dirija conținutul și tonul expunerii părților prezentării (sau ale unor fragmente alternative!).

I. Precizări adresate (în special) cititorului „tehnic”

1. Acestui tip de cititor trebuie să-i mărturisim, mai întâi, faptul că, așa cum am precizat în textul invitației inițiale la colaborare, volumul nostru se vrea un act de rememorare a prezenței, pe teritoriul Moldovei istorice, îndată după 1989, a unui Magistru, plecat de aici, dar niciodată absent în gândurile și în faptele moldovenilor de la Iași, Suceava, Piatra Neamț sau Galați, ca și ale celor de la Chișinău și de la Bălți, statornici în locurile natale sau profesionale, ori plecați prin țară, respectiv prin alte țări, cum ar fi colegele Luminița FASSEL (ieșeană) sau

* Redactor-șef al revistei „Anuar de lingvistică și istorie literară”.

Cristina BLEORTU (suceveancă), acum în Germania sau Elveția, și Eugenia BOJOGA, bălțeană, nepoata lui Eugeniu Coșeriu, activând la Universitatea din Cluj-Napoca. Un statut comparabil are Ala SAINENCO, fostă conferențiar doctor la Unversitatea de Stat „Alec Russo”, din Bălți, actualmente factor de răspundere la Complexul muzeal Ipotesti-Botoșani.

Ca și acestea, au răspuns însă chemării noastre și ne-moldoveni, cum este „neamțul” Rudolf WINDISCH, în calitate de student, pe vremuri, în primii ani de profesorat coșerian din Germania, dar prezent profesional la Cluj-Napoca și Oradea între 2003 și 2009 și deosebit de valoros și drag oaspete la Iași, la Mihăileni și Bălți, la omagieri științifice și de suflet ale lui Eugeniu Coșeriu. Și ne-a mai răspuns, cu amabilitate deosebită și apreciind superlativ inițiativa noastră, colegul și prietenul Mircea BORBILĂ, căruia ne-am adresat și în calitate de realizator, la Universitatea din Cluj-Napoca, al unei importante școli de studii coșeriene. Regretăm că, din motivele de restricții de circulație și chiar de contacte, oprești momentan cunoscute și pe cale de a fi depășite, unii dintre cei invitați de noi, pe care acum îi considerăm marii absenți, nu au putut răspunde mesajelor noastre (adesea repetate), după cum, în unele cazuri, chiar relațiile noastre cu câțiva dintre colaboratori au avut de suferit.

În ceea ce-i privește pe unii autori prezenți în sumar, dar care nu mai sunt în viață, am avut șansa să-i antrenăm drept adevărați colaboratori pe elevi ai acestor importanți dispăruți, cum este colegul Dinu Moscal cu referire la Dumitru IRIMIA, de la Iași, sau pe mai tânăra colegă Maricica Munteanu, care ne-a furnizat un text cu puncte de vedere asupra unor ipostaze mai puțin cunoscute ale creației Magistrului, semnat, cândva, de cel care ne-a fost coleg, Dan MĂNUCĂ, fost și director al Institutului Philippide. Dar cea mai importantă colaborare de gen, pe alt plan, contribuind, practic, la realizarea volumului de față, a fost aceea a prietenului Alexandru BANTOȘ, redactor-șef al revistei „Limba Română” și director al Casei Limbii Române „Nichita Stănescu” de la Chișinău, care ne-a ajutat cu privire la orientarea publicației respective ca preocupată de prezența exegezei coșeriene în paginile acesteia și cu privire la selecția textelor de profil și care s-a implicat chiar privitor la preluarea tehnică a materialelor. Îi aducem, și aici, în numele redacției, călduroase mulțumiri și îl asigurăm de întreaga noastră stimă și prețuire, care vor fi, sperăm, și ale cititorilor volumului.

2. Având ca program editorial *republicarea* a câte unui text semnificativ pentru fiecare colaborator, față de unele puncte de vedere deosebite între noi cu privire la selecția numelor și a textelor, precizăm că nu am putut reține impresionante texte preponderent aniversative, cu numeroase informații numai bio-bibliografice Coșeriu, ale unor specialiști cum au fost regretații Silviu BEREJAN și Anatol CIOBANU (de la care am preluat însă un alt articol), membri ai Academiei de Științe a Republicii Moldova. Aspectelor de informare mai veche le-am preferat sinteza la zi realizată în portretul semnat de colegul

prof. Eugen MUNTEANU, pentru *Dicționarul general al literaturii române* al Academiei. În principiu, față de producerea ad-hoc a unui text omagial ocazional, am optat pentru angajamentul manifestat prin publicarea, cândva, a unui text de exegeză coșeriană. Și, din această perspectivă, am avut satisfacția de a începe cu anul 1992 și cu un articol semnat de Ion DUMENIUK și Nicolae MĂTCAȘ, un gest simbolic pentru proiectul de față, privitor la receptarea, contradictorie, a lui Eugeniu Coșeriu de către lingvistica sovietică, cu unele efecte întârziate chiar asupra receptării operei acestuia în Republica Moldova. Într-un fel, selectarea citată constituie o anumită abatere și de la criteriul publicării unui singur articol de autor, explicabilă însă prin statutul numai de coautor, aici, al lui N. Mățcaș, prezent, apoi, cu un omagiu adus „colosului de la Tübingen”. În principiu, vom reîntâlni o situație comparabilă și pentru Cristinel MUNTEANU, autor al unei exegeze, colaborator și la publicarea unor documente coșeriene, însă și autorul unui interviu luat lui Rudolf Windisch.

3. Într-o situație similară se află și semnatarul acestor rânduri, coautor al studiului de încheiere a volumului, publicat în 2019 și semnat, în colaborare, cu regretata colegă Doina HREAPCĂ, la baza căruia se află o comunicare la a IV-a ediție a Congresului Internațional de Frazeologie și Paremiologie *Phrasis* (București, 2017), prezentată în cadrul programului unei secțiuni, al cărei titlu a fost propus de co-organizatorii italieni, „Prospettive coseriane sulla fraseologia e sulla paremiologia” (ale cărei lucrări am avut onoarea să le moderez).

În același timp, avem o prezență pentru anul începuturilor, 1992; în legătură cu alegerea articolului respectiv pentru publicarea în acest volum, ne simțim datorii cititorului/cititorilor cu explicațiile ce urmează. Acest articol al nostru este printre puținele aparținând unor lingviști români la care Eugen Coșeriu s-a referit în discuțiile cu Johannes Kabatek și Adolfo Murguía consemnate în volumul «*Die Sachen sagen, wie sie sind... » Eugenio Coseriu im Gespräch* (1997, p. 146; în cele ce urmează, cităm însă după traducerea în românește a cărții, semnată de Adrian Turculeț și Cristina Bleorțu, «*A spune lucrurile așa cum sunt*» *Conversații cu Eugeniu Coșeriu*, Iași, 2017). Răspunzând la întrebări ale celor doi interlocutori privitoare la timpul și modalitatea formației sale, Coșeriu afirmă că, de exemplu, cu privire la conceptul de «alteritate», fundamental pentru concepția sa lingvistică, a ajuns prin italianul Antonino Pagliaro, acest concept contribuind apoi substanțial la clarificarea intuițiilor sale anterioare. Urmarea este oarecum surprinzătoare pentru noi: „Uitându-mă, acum, retrospectiv și întrebându-mă când a început, de fapt, totul, aș spune că în primele lucrări din România din domeniul lingvisticii nu pot găsi nimic” (p. 119). Proba, indirectă, la care trimite Coșeriu, ne privește:

„Subliniez aceasta, pentru că S. Dumistrăcel, un lingvist român, a scris un articol lung despre primele mele două articole, care erau aproape numai culegeri de material, iar el descoperă deja acolo, în predispoziții, pe Coșeriu de mai târziu. Din păcate, este

redactat în română, dar este interesant, pentru că el descoperă ceva, că eu delimitez materialele, în parte, după câmpuri semantice. Apar, de ex., culorile și el constată că acolo s-ar fi zis ce opoziții ar fi etc., deși eu, în acel moment, nici măcar nu cunoșteam acest concept” (*op.cit.*, p. 120).

Oricum, articolul nostru la care se referea Magistrul este unul în care nu ne propusesem decât să descoperim „întrebările și promisiunile începutului”, probleme cărora credem și acum că le-am răspuns mulțumitor, deși nu am formulat concepte cum ar fi „câmpuri semantice” ori „opoziții”. Lui Coșeriu însuși ideea din titlu și analizele pendinte i-au plăcut; cu diferite ocazii, în anii 2000, la Chișinău și la Bălți, citându-ne, sublinia chiar faptul că și-a ținut *promisiunile* făcute ca debutant! Firește, dat fiind că textul nostru se găsește în volumul de față, nu simțim nevoia de a insista cu justificări, dar vrem să atragem atenția asupra unor afirmații cum sunt următoarele:

[În articolele publicate de studentul Coșeriu descoperim virtutea] „de a surprinde elementele esențiale ale ansamblului pornind de la forme aparent simple în care se manifestă acesta, cât și prin prisma descifrării datelor personale, ce se anunță excepționale, ale viitorului mare savant. Dintre acestea din urmă subliniem, pe baza amintită, nevoia originară, primordială, pusă în practică, de a-și defini lucid obiectul preocupării și operația de clasificare căreia îi este supus materialul (am putut observa frecvența apariției termenilor *delimitare* și *distincție* în expunerea, de magistrul, *Principiile lingvisticii ca știință umanistă*, prezentată recent în deschiderea Colocviului Omagial Internațional de la Iași, dintre 13 și 17 IV.1992, «Eugen Coșeriu – un mare lingvist contemporan», ce a marcat înmânarea diplomei de Doctor Honoris Causa al Universității «Alexandru Ioan Cuza»). Această «disciplină» dialectică a minții, probată de la început, de exemplu în precizarea modalităților de expresie a narațiunilor populare sau în descrierea, structurată, a lexicului (semantică – procesul denotației, în general), vestea stilul de mai târziu al „declanșării” discuției asupra unei probleme teoretice; sunt celebre triadele *limbă – vorbire – discurs/text*, *sincronie – diacronie – istorie*, *Bezeichnung – Bedeutung – Sinn* etc., ce vor impune în lumea savantă gândirea lingvistică coșeriană, una critică, recuperatoare și integratoare. Pe coordonate comparabile va fi abordat un grup lexicosemantic în perspectivă tipologică (cf. *Balkanismen oder Romanismen? Methodisches zum sogenannten Balkansprachbund*, 1982) sau un cuvânt (*Rumänisches prät ein «ghost Word»? Mit einem Zeugnis von Martin Opitz*, 1977)”.

4. De anul începuturilor se leagă, apoi, o altă excepție, aceea a publicării conjuncte, într-o formulă pe care sperăm că Editura Academiei Române o va accepta, a două titluri ale aceluiași autor; ne referim la două (scurte) articole din 1992 semnate de Dumitru IRIMIA, în semn de omagiu postum pentru cel care a fost la originea ceremoniei de acordare, lui Eugeniu Coșeriu, de către Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, a titlului de Doctor Honoris Causa, a organizării sesiunii științifice consacrate evenimentului și a publicării volumului *Omul și limbajul său – Studia linguistica in honorem Eugenio Coseriu*, ca supliment al „Analelor științifice ale Universității «Alexandru Ioan Cuza» din Iași”.

De fapt, ideea lansată de prof. Irimia, pe atunci decan al Facultății de Filologie a Universității noastre, a fost însușită de rectoratul instituției, legătura directă cu viitorul omagiat revenindu-i colegului Remus Zăstroiu, de la Sectorul de istorie literară al Institutului „Philippide”, care, în octombrie 1991, în cursul unei vizite la Tübingen, a prezentat invitația oficială respectivă și a primit, spre a o putea transmite la Iași, acceptarea acesteia de către Eugeniu Coșeriu.

5. În sfârșit, facem precizarea că mulți dintre autorii noștri de acum sau alți coșerieni au publicat articole de interes deosebit în volumul *Eugeniu Coșeriu – 90 de ani de la naștere*, număr special din „Anuarul de lingvistică și istorie literară”, t. LI, 2011, colaborări pe care, având în vedere ținuta publicației noastre, de a face front comun cu noi înșine, nu le-am avut în vedere ca publicabile acum, dar pe care le recomandăm călduros cititorilor de astăzi.

II. Precizări adresate (în special) cititorului „sufletist”

1. În special pentru această categorie de cititori, reamintim faptul că Magistrul ne-a onorat cu o prezență acum de invidiat nu numai aici, la Institutul „Philippide”, începând din zilele acordării titlului de Doctor Honoris Causa amintit; așa cum spuneam deja, *savantului* Eugeniu Coșeriu îi plăceau amintirile despre colaborările, din *studentie*, la „Arhiva” și la „Revista critică”, însă aprecia și concluziile ce se impun exegezei pe baza acestor colaborări! Dar și atunci, când, mai târziu, în România fiind, se îndrepta spre Suceava sau Galați, sau când România era doar o haltă spre Chișinău sau Bălți. Toate acestea poate și ca impresie subiectivă, dată fiind o legătură personală mai veche, din 1975, când, ca bursier DAAD la Tübingen, în pauzele dintre cursurile de romanistică din clădirea de la „Neuphilologie”, și chiar la masă, după cursuri, aveam îndrăzneala să-l provoc la discuții despre ideile asupra vorbirii pe care le impune geografia lingvistică sau asupra tezaurului etnolingvistic din vechi așezări din Moldova istorică... Sau, ca în 1994: întâlnindu-ne la un colocviu, la Barcelona, al membrilor comitetelor naționale pentru *Atlasul limbilor romanice*, Coșeriu, prezent aici la o reuniune a decidenților „Erasmus”, se așeza bucuros, serile, la una din mesele noastre, ale moldovenilor din dreapta și din stânga Prutului, chiar spre invidia romaniștilor din țări apusene ale Europei, care, adesea, se adunau în jurul lui, la mesele noastre.

Cu o asemenea ocazie am înregistrat o punere la punct a lui Coșeriu față de reproșul unui catalan (prof. Juan Veny, gazda noastră!) cum că noi, românii, nu i-am sprijini pe moldovenii de la Chișinău să-și cultive o limbă proprie (referindu-se la aspirații ale catalanilor): „Aș vrea să vă văd pe voi, în pornirile voastre de distanțare față de spaniolă și de Spania, ce ați face dacă ați avea hotar comun cu China, sau cu Rusia!?”. Fără replică a celui care provocase discuția!

2. Noi, ieșenii, am avut numeroase prilejuri să-l ascultăm, să-i vorbim și să-i cerem sfatul, generos împărtășit (ca, de exemplu, când lucram la editarea

volumului cu studiile sale *Lingvistică din perspectivă spațială și antropologică*). Și trebuie să mărturisim că prețuia, familiar, gesturile noastre de atenție și de dragoste, așa cum se petreceau lucrurile când ne vizita la Institut, când eram în excursii, sau când îl însoțeam la Bălți și Chișinău, dar și prin Moldova din dreapta Prutului, la Suceava sau la Galați. Pentru autorul acestor rânduri, profesor-invitat atunci la Galați, constituie momente de neuitat sesiunea festivă din 25 mai 2001, de acordare, lui Eugen Coșeriu, a titlului de Doctor Honoris Causa al Universității „Dunărea de Jos” din Galați, acceptarea, de către sărbătorit, ca viitorii absolvenți ai Facultății de Litere de aici din luna iunie să poarte titlul „Promoția Eugen Coșeriu”, vizitarea, *per pedes*, a unor vechi cartiere din zona portului orașului și chiar mesele comune, mai mult sau mai puțin festive!

3. Dispariția fizică a lui Eugen Coșeriu a însemnat pentru toți cei care l-au cunoscut și înțeles un moment de nespusă întristare și de durere: Magistrul a dat sens vieții și muncii mai multor generații de lingviști din întreaga lume, îmbogățindu-le mințile, orientându-le eforturile de cunoaștere și înfrumusețându-le expresia în respectul adevărului și al încrederii în puterea și responsabilitatea comunicării. În acel moment, am înțeles, în mod imperios, că, prin moartea savantului, a înțeleptului, o expresie fără egal a sentimentului de *obligatio* față de menire și profesie, omenirea nu pierde, din perspectivă antropologică, doar un individ, ci se va resimiți de dispariția unei sinteze, de asemuit cu o adevărată specie pentru totdeauna apusă (vezi în „Limba Română”, nr. 10/2002: *Fără Magistrul, o lume mai mult decât săracă...*).

III. În încheiere, ne luăm permisiunea să declarăm că, pentru noi, o satisfacție deosebită o reprezintă faptul că, alături de articole ale altor tineri prieteni pe care putem spune că i-am îndreptat spre cunoașterea Magistrului, în acest volum sunt prezente și contribuții ale celor mai talentați și mai realizați foști studenți și doctoranzi ai noștri, pornind de la calitatea de profesor-invitat la universitățile de la Galați sau de la Bacău, Cristinel MUNTEANU și Petronela SAVIN. Tezele de doctorat ale acestora, publicate, ca și alte numeroase tipărituri ale lor, în afara recunoscutelor merite personale de concepție și de punere în text, ne evocă, acum nostalgic, teme, întrebări și rezolvări de la orele de dezbateri din cadrul școlii doctorale de la Universitatea din Iași, propunând atenției cursanților alteritățile cuprinse în „Tehnica liberă a vorbirii și discursul repetat”, de orientare coșeriană. Iar ambelor categorii de cititori la care ne-am referit, dar și altora, le dorim o lectură pe măsura valorii și talentului contributorilor și chiar a eforturilor redacției „Anuarului” de a le oferi un adecvat DONUM NATALICUM dedicat lui Eugen Coșeriu.